Nr 43/1967. Ålands landskapsstyrelses framställning till Ålands landsting med förslag till landskapslag angående ändring av landskapslagen om folkskolväsendet i landskapet Åland.

Genom lag om ändring av folkskollagen av den 13 juni 1967 (FFS 275/67) har rikets folkskollag undergått vissa ändringar, vilkas syfte varit att dels främja införandet av den framtida skolreformen och dels undanröja tillämpnings- och tolkningssvårigheter vid tillämpning av nu gällande lag.

För närvarande befinner sig hela skolväsendet i ett betydelsefullt brytningsskede. Samtidigt som riksdagen behandlar den såkallade ramlagen för grundskolereformen pågår ett intensivt utredningsarbete. Särskilda kommittéer utreder frågan om undervisningsplaner för grundskolan, om förnyelse av lärarutbildningen och om gymnasiereformen. Jämsides med denna utredningsverksamhet har man således i riket ansett det vara nödvändigt att justera och komplettera gällande folkskollagstiftning.

Inom ramen för de läroämnen, som för närvarande finns upptagna på den egentliga folkskolans och medborgarskolans läroplaner, har flera nödvändiga kunskaper och färdigheter, som är av betydelse för medborgarna av idag, blivit åsidosatta. Skolans roll i uppfostringsarbetet har blivit allt större och därmed förutsättes även, att mer uppmärksamhet måste ägnas elevernas totalfostran också inom skolan. På grund av dessa orsaker har man i riket ändrat undervisningsprogrammet såtillvida, att nya lärostoff av ifrågavarande slag och sådant lärostoff, som för närvarande ingår i andra ämnen, sammanförts till ett ämne, vilket i riket kallats medborgarfärdighet. I detta ämne har man infogat trafikkunskap, olycksfallsskydd, brandskydd, katastrof- och befolkningsskydd, hyfsning, familjefostran, hälso- och nykterhetsfostran och i viss utsträckning huslig ekonomi. Dessa lärostoff är för närvarande spridda i lärokurserna för modersmål, omgivningslära, geografi, naturkunskap, hälsolära och gymnastik. Man har således från dessa ämnen frigjort lärostoff till ämnet medborgarfärdighet, vilket bland annat har till följd, att vissa ämnen i den egentliga folkskolans läroplan kunnat strykas.

Mycket av det lärostoff, som ingår i det i riket föreslagna ämnet "medborgarfärdighet" har i landskapet redan upptagits i ämnena "samhällskunskap", "naturkunskap", samt "nykterhetslära och lanthushållning". Landskapsstyrelsen finner dock det vara ändamålsenligt att lä-

rostoff såsom hälsolära och nykterhetsfostran i viss utsträckning fortfarande borde ingå i ämnet naturkunskap men att annat lärostoff, som ingår i det i riket införda ämnet "medborgarfärdighet" skulle inrymmas i ämnet "samhällskunskap", som på grund därav föreslås få en mer adekvat benämning "samhällskunskap och medborgarfärdighet". Övriga ändringar av 5 och 6 §§ syftar närmast till att få läroämnenas benämningar att helt motsvara de faktiska förhållandena förutom att "hemkunskap" föreslås utgå från till egentliga folkskolan hörande läroämnen.

Redan tidigare har det visat sig, att praktisk erfarenhet av olika arbetsplatser varit till fördel för eleverna med tanke på deras framtida yrkesval. Ett särskilt stadgande därom har därför införts i lagens 6 §.

Då det på grund av trafikförhållandena i landskapet numera kan anses ändamålsenligt, att förlägga en skola också utanför distriktet och i vissa fall till och med i en annan kommun, har i lagens 17 § intagits ett stadgande, som möjliggör detta.

Enligt nu gällande lydelse av 9 § 1 mom. kan till en undervisningsgrupp, som omfattar elever från folkskolans första eller andra klass, icke sammanföras flera än 34. Undervisningsgrupp i övriga klasser kan bestå av högst 40 elever från högst fem skilda årsklasser. Enligt det i riket förelagda förslaget till ramlag för grundskoleutbildningen skulle motsvarande tal vara 30 och 36. Då landskapsstyrelsen anser det vara av särskild vikt, att ifrågavarande grupper icke blir för stora, föreslås att ifrågavarande antal redan nu skulle införas i folkskollagen så, att till den förstnämnda gruppen icke skulle få sammanföras flera än 30 elever och till den sistnämnda icke flera än 34.

En av de viktigaste ändringarna i föreliggande lagförslag är möjliggörandet av experimentverksamhet för grundskolan genom sammanslående av medborgarskola och mellanskola till en enda skola, en såkallad grundskola i experimentsyfte. Denna möjlighet är icke avsedd att ändra innehållet i läroplikten, utan elev i experimentskolan anses ha fullgjort sin läroplikt efter att ha genomgått andra årskursen. Då det visat sig finnas intresse för en sådan experimentundervisning också i landskapet, är det av särskild vikt, att lagstiftningen icke ställer hinder för anordnande av sådan undervisning. Ett stadgande härom ingår i 14 §.

För att lärartjänsterna vid folkskolorna särskilt i städer skulle kunna organiseras på ett mer smidigt och ändamålsenligt sätt än hittills varit fallet, har 53 § i rikets lag, som motsvarar 48 § i landskapets folkskollag, undergått en sådan ändring, att en lärartjänst

i städer och köpingar icke längre skulle vara bunden till en viss skola, utan att tjänsten endast hänföres till folkskolväsendet i staden eller köpingen. Då en motsvarande ändring av 48 § kunde anses vara motiverad, föreslår landskapsstyrelsen, att stadgandet ändras så, att lärarna i Mariehamn icke längre skulle vara bundna till en speciell skola utan kunde placeras efter behov i stadens olika skolor.

Likaså torde det vara ändamålsenligt, att lärartjänst kan inrättas för två eller flera skolor gemensamt.

Enligt gällande lydelse av 50 § landskapslagen om folkskolväsendet kan kommuns fullmäktige för en tid av högst tre år förordna, att tjänst icke skall besättas ordinarie, därest det icke är sannolikt, att den kommer att varaktigt behövas. Det har dock ansetts påkallat, att det, då indragning av lärartjänst är att vänta, borde finnas möjlighet att också lämna tjänsten obesatt under en längre tid än tre år. Detta motiveras av att det i allmänhet drar ut på tiden, innan en omorganisering av skolväsendet inom en kommun är genomförd.

Gällande avlöningslag för tjänsteinnehavare vid folkskolväsendet förutsätter, att flera skolor kan ha gemensam föreståndare. Med hänsyn härtill och då det med beaktande av undervisningens organisering i en kommun kan vara motiverat att så är fallet, föreslås en sådan ändring av 58 § 2 mom., att en för flere skolor gemensam föreståndare kan förordnas. Motsvarande ändring har även genomförts i riket.

Med anledning av stadgandet i 48 § 2 mom. därom att lärartjänst kan inrättas för flere skolor gemensamt, föreslås ett förtydligande av 59 § 2 mom., enligt vilken en gemensam tjänst tillsättes antingen av en för hela distriktet verksam direktion eller om distriktet omfattar endast en kommun av folkskolnämnden.

Enligt gällande lydelse av 61 § är det icke möjligt, att förordna en tjänsteinnehavare på indragningsstat att interimistiskt eller som vikarie handha annan tjänst inom folkskolväsendet. Då det finns ett visst behov av att lärare på indragningsstat skall kunna förordnas till en tjänst, vars kompetensvillkor han icke helt uppfyller, har i rikets lag en sådan komplettering införts, att detta blivit möjligt. I vissa fall är det också ändamålsenligt, att lärare, vars tjänst indragits, med eget samtycke kan överföras till motsvarande tjänst i en annan kommun, även om en sådan tjänst är vakant i den egna kommunen. I detta syfte föreslås ändring av 61 § 1 och 4 mom.

I ett tilläggsmoment till 72 § föreslås att landskapsunderstöd för grundförbättring av folkskola, som sannolikt efter en tid indrages, icke skulle kunna beviljas.

Enligt gällande lydelse av 71 § skall kommun svara för vissa kostnader, som icke direkt hänföres till byggnadskostnader även om de ingår i anskaffningskostnaderna för byggnader. Sådana utgifter är bland andra kostnader för anslutning till vattenledning eller fjärrvärmeledning samt för byggande av slitlager på lekplan. Då det torde vara skäligt, att också landskapet deltager i dessa utgifter har ett stadgande i ett tilläggsmoment till 72 § därom införts. Motsvarande ändring har också genomförts i rikets lag.

Genom en nyligen antagen landskapslag om ändring av avlöningslagen har landskommun befriats från skyldigheten att såsom naturaförmån tillhandahålla lärare bostäder. På grund därav och då understöd för underhåll av skollokaliteter enligt 77 § folkskollagen är avsett att ifråga om lärarbostäder endast beröra sådana bostäder, vilka tillhandahållits som naturaförmån, har rikets motsvarande stadgande ändrats så, att statsunderstöd icke längre beviljas för underhåll av sådana bostäder, som icke utgör naturaförmån för vederbörande lärare.

Innan nu gällande folkskollag trädde i kraft, beviljades städerna statsunderstöd för utgifterna för upprätthållande av folkskolväsendet, varvid till grund för understödet lades antalet elever. Enligt nu gällandde folkskollag erlägges till städerna ett procentuellt statsunderstöd för i lagens 81 § avsedda utgifter. Då det nuvarande systemet bland annat på grund av sin arbetsdryghet förorsakat missnöje bland städerna och då statsunderstödet i städerna enligt verkställda utredningar under åren 1962-1963 motsvarat ungefär 45 procent av i lag fastställda avlöningsutgifter, har i riket införts en sådan förenkling av understödssystemet, att statsunderstödet fastställes enbart på basen av avlöningsutgifterna och utgår med 47 procent av dessa utgifter. Dessutom föreslås en komplettering av 78 § sålunda, att noggranna föreskrifter om landskapsunderstödets fördelning skall givas samtidigt som understödet beviljas, då fråga är om kommuner, vilka uppbär understöd enligt olika grunder för gemensam folkskolverksamhet.

Landskapsstyrelsen finner det skäligt, att komplettera 74 § d) punkt sålunda, att det också blir möjligt för landskommunerna, att erhålla landskapsunderstöd för de resekostnder, som en för flera skolor gemensamt anställd lärare förorsakar kommunerna. Detta motiveras av den särprägel som är förknippad med folkskolväsendet i landskapet. Det stora antalet kommuner med ofta flere skolor i varje kommun, förutsätter, att kompetenta lärare i vissa ämnen anställes för två eller flera skolor gemensamt. Det kan därför anses vara skäl att kostnader, som förorsakas av lärarnas resor mellan olika arbetsplatser också ingår bland de kost-

nader, för vilka beviljas landskapsbidrag. Detta stadgande föreslås bli retroaktivt gällande från år 1966.

Överlåter kommun folkskolbyggnad för annat ändamål eller förstörs densamma genom brand och kommunen på grund därav måste uppföra ny byggnad, beviljas byggnadsunderstöd endast till de belopp, med vilka de till normalpris begränsade nybyggnadskostnaderna överstiger den gamla byggnadens värde. För att en kommun ifråga om understöd för anskaffning av folkskolbyggnad icke skall komma i ett bättre läge i det fall, att skolbyggnaden brunnit och ny byggnad icke behöver anskaffas i stället, föreslås en sådan ändring av 82 §, att kommun förpliktigas återbetala den del av byggnadens värde, som motsvarar byggnadsunderstödet.

Genom en nyligen genomförd ändring av avlöningslagen utgör lärarbostäderna icke längre en naturaförmån för lärarna. På grund därav skulle dock icke kommun bliva skyldig att återbetala statsunderstöd, så länge bostaden användes av lärare i tjänst. En motsvarande ändring föreslås i 82 § 5 mom.

Dessutom föreslås i paragrafen ett förenklat system vid återindrivning av för mycket erlagda landskapsunderstöd.

Då det icke kan anses vara sakenligt, att folkskolinspektören är närvarande vid folkskoldirektionernas och folkskolnämndernas samtliga sammanträden, exempelvis ifråga om behandling av läraravtal och disciplinära ärenden, har rikets lag undergått en sådan ändring, att undantag från inspektörens rätt att närvara vid dessa kommunala nämnders sammanträden kan föreskrivas genom förordning. En motsvarande ändring föreslås i 84 §.

Enligt gällande lydelse av 90 § är landskommun icke skyldig att före den 1 augusti 1970 inrätta såsom dagskola verkande medborgarskola. Då denna termin, som var stadgad i riket, visat sig alltför kort med hänsyn till att medborgarskolorna ännu icke färdigställts och till att erforderliga anslag icke varit disponibla, har rikets motsvarande termin förlängts med fem år. I föreliggande lagförslag föreslås även 90 § få sådan lydelse, att kommunerna icke förpliktigas att inrätta såsom dagskola verkande medborgarskola före den 1 augusti 1975, såvida icke landskapsstyrelsen därförinnan i enskilt fall fastställer kortare tid.

Denna förlängning motiveras även därav, att planerna på en skolreform kan förutsätta genomgripande förändringar av lokalbehov såväl beträffande det totala antalet skolor i landskommunerna som ifråga om den inre planeringen av utrymmena. Planeringen av skolväsendet med avseende å grundskolan är ännu i begynnelsestadiet och möjligheterna för ett samarbete mellan kommuner för att upprätthålla skolor av olika slag har ännu icke tillräckligt utretts, vilket i sin tur kunde för-

orsaka ett felaktigt byggande, om man under nuvarande förutsättningar skulle påskynda genomförandet av medborgarskolan.

Med hänsyn till det ovan anförda får landskapsstyrelsen vördsamt förelägga Landstinget till antagande nedanstående

L a n d s k a p s l a g

angående ändring av landskapslagen om folkskolväsendet i landskapet Åland.

I enlighet med landstingets beslut upphäves 49 § 4 mom. landskapslagen den 16 oktober 1958 om folkskolväsendet i landskapet Åland (23/58), ändras 5, 6 §§, 9 § 1 och 3 mom., 48 §, 49 § 2 mom., 50, 58 och 59 §§, 60 § 2 mom., 61 § 1 och 4 mom., 65 § 1 mom., 73 §, 74 § 1 mom., 77 § 1 mom., 78 §, 79 § 1 mom., 84 § 1 mom. och 90 § sagda lag, av dessa lagrum 49 och 74 §§ sådana de lyda i landskapslagen den 25 mars 1965 (18/65), 77 §, sådan den lyder i landskapslagen den 24 april 1961 (33/61) och 78 §, sådan den lyder i landskapslagen den 28 mars 1961 (8/61) samt fogas till 14 § sagda lag ett nytt 2 mom., till 17 § ett nytt 4 mom., till 25 § sådan den lyder i landskapslagen den 28 mars 1961 (8/61), ett nytt 2 mom., till 72 § ett nytt 2 mom., och till 82 § sådan den lyder i landskapslagen den 15 april 1966 (6/66), nya 4 och 5 mom., samt till lagen en ny 82 a § som följer:

5 §.

I den egentliga folkskolan meddelas undervisning i religion, svenska, matematik, historia, samhällskunskap och medborgarfärdighet, geografi och hembygdskunskap, naturkunskap, teckning, slöjd, gymnastik och idrott samt musik. Därutöver må undervisning meddelas i ett eller två extra eller frivilliga ämnen under högst fyra timmar i veckan.

6 §.

Medborgarskolans undervisningsplan skall omfatta till näringslivet anslutna läroämnen jämte praktiska övningar. Undervisning skall meddelas i religion och religionshistoria, svenska, litteratur, matematik, historia, samhällskunskap och medborgarfärdighet, geografi och naturkunskap, hemkunskap, barnavård och slöjd samt i gymnastik och idrott. Härutöver må undervisas i några andra läroämnen med mindre timantal.

Omfattar medborgarskolan endast åttonde klassen, slutföres kursen i historia, geografi och matematik i regel i sjunde klassen.

Den i medborgarskolan meddelade undervisningen skall vara mångsidig och bör förbereda elevernas yrkesval.

I anslutning till skolans yrkesorientering må för eleverna praktik på arbetsplatser anordnas.

Landskapsstyrelsen äger rätt att vid behov bevilja tillstånd till avvikelser från stadgandena i 1 mom.

9 §.

Till en undervisningsgrupp, till vilken höra elever från folkskolans första eller andra klass, må icke sammanföras flere än trettio

elever, i regel icke heller från mera än två årsklasser. Till en annan undervisningsgrupp må höra högst trettiosex elever från högst fem skilda årsklasser.

- -

Från och med tredje klassen böra gossar och flickor undervisas var för sig i slöjd och, då skäl därtill föreligger, jämväl i gymnastik och idrott samt i medborgarskolans praktiska läroämnen.

- -

14 §.

- -

Kommun må utan hinder av vad i denna lag är stadgat med landskapsstyrelsens tillstånd och på av densamma godkänt sätt inrätta en experimentskola av enhetsskoltyp, som omfattar ett treårigt högstadium.

17 §.

- -

Folkskola må på grund av särskilda skäl förläggas utanför det egna distriktet.

25 §.

Är folkskola i för två eller flere kommuner gemensamt folkskoldistrikt belägen på annan än deltagande kommuns område, bestämmes i folkskolans reglemente, vilken kommun som förvaltar skoldistriktet.

48 §.

I folkskola i landskommun samt inom folkskolväsendet i Mariehamn skall finnas nödigt antal tjänster för lärare, timlärare och elevhemsföreståndare. Andra tjänster må kommun, såframt ej i lag annorlunda är stadgat, inrätta och upprätthålla enligt prövning. I varje folkskola är en av lärarna föreståndare, såvida av stadgandena i 58 § icke annat följer.

Lärartjänst må, ifall det är ändamålsenligt, inrättas för två eller flere skolor gemensamt, även i det fall att skolorna äro belägna i olika kommuner.

Angående benämningarna på lärartjänsterna och omfattningen av lärarnas undervisningsskyldighet stadgas särskilt.

49 §.

- -

I mellanskola, medborgarskola och sådan egentlig folkskola, där det anses lämpligt, må lärartjänsterna huvudsakligen eller uteslutande ombildas till lärartjänster i något eller några ämnen, enligt vad därom genom landskapsförordning stadgas.

- -

50 §.

Beslut om grundande och indragning av tjänster inom kommuns folkskolväsende samt om omorganisation av dem fattas av kommunens fullmäktige. Ifall det är sannolikt, att tjänst icke kommer att behövas varaktigt, må fullmäktige även för en tid av högst tre år i sänder förordna, att tjänst icke skall besättas ordinarie.

58 §.

Föreståndare för folkskola utses av folkskoldirektionen efter det att skolans lärarkår hörts. Förordnandet gäller tillsvidare och må återkallas, då skäl därtill föreligger. Finnes i skolan blott en lärartjänst, är dess innehavare skolans föreståndare.

Egentlig folkskola, medborgarskola, mellanskola, hjälpskola och annan specialskola eller några av dessa må hava gemensam föreståndare, som, ifall skolorna underlyda särskilda direktioner, väljes av folkskolnämnden.

För föreståndare må väljas ställföreträdare, som vid jäv eller förfall för föreståndaren handhar dennes åligganden.

59 §.

Tjänst, som är inrättad vid en skola och förenad med undervisningsskyldighet vid en eller flere andra skolor, besättes av direktionen för den skola, vid vilken tjänsten är inrättad.

Är tjänst inrättad gemensamt för två eller flere skolor i kommunen besättes den av folkskolnämnden. Dylik tjänst vid ett folkskoldistrikt omfattande flere kommuner besättes av för distriktet verksam direktion.

60 §.

- -

Indrages skola eller elevhem, upphöra samtidigt tjänsterna, såvida de icke ombildas till tjänster vid annan skola eller annat elevhem.

61 §.

Lärare eller elevhemsföreståndare, vars tjänst indragits, skall förflyttas till annan motsvarande, för honom lämplig tjänst inom folkskolväsendet. Är sådan icke ledig i samma kommun, skall landskapsstyrelsen förflytta honom till motsvarande tjänst annorstädes. Landskapsstyrelsen må likväl med vederbörande lärares samtycke och i enlighet med vad genom landskapsförordning stadgas förflytta honom till tjänst inom folkskolväsendet i annan kommun inom landskapet, även om motsvarande tjänst i den egna kommunen är vakant.

- -

Finnes icke tjänst, till vilken lärare eller elevhemsföreståndare jämlikt 1 mom. kan förflyttas, skall han uppföras på indragningsstat,

i enlighet med vad därom är särskilt stadgat. Har på indragningsstat uppförd lärare eller elevhemsföreståndare icke kunnat förflyttas till motsvarande tjänst, må landskapsstyrelsen förordna honom att med hans samtycke interimistiskt eller såsom vikarie handhava tjänst inom folkskolväsendet i landskapet utan hinder av att han icke uppfyller kompetensvillkoren för tjänsten.

- -

65 §.

Medan lärare är ställd under åtal, är underkastad disciplinärt förfarande eller undergår rannsakning för brott eller disciplinär förseelse, må folkskoldirektionen avhålla honom från tjänsteutövning. Beslutet därom bör underställas landskapsstyrelsen för fastställelse, men må trots underställningen omedelbart verkställas, ifall landskapsstyrelsen icke förbjuder detta.

- -

72 §.

- -

Till byggnadskostnaderna hänföras även skäliga kostnader och avgifter för anslutning till distributionsnät eller anläggning för anskaffande av vatten, elektricitet och värmeenergi samt skäliga kostnader för slitlager på lekplan.

73 §.

Landskapsstyrelsen fastställer på grund av gängse underhållskostnader ett medelvärde för underhållskostnaderna för till kommunens folkskolbyggnader hörande olika slag av undervisningsrum och elevhem. Av detta medelvärde erhåller landskommun för skollokaler två tredjedelar i landskapsunderstöd.

74 §.

Landskommun erhåller i landskapsbidrag två tredjedelar av de verkliga kostnaderna för folkskolväsendet. Härvid beaktas kostnader för:

a) anskaffandet och underhållet av inventarier, undervisningsmateriel och skolbibliotek,

b) läroböcker, andra skoltillbehör och annat arbetsmaterial, som utan ersättning tilldelas eleverna.

c) elevernas inkvartering, skolmåltider och annat understöd,

d) skjutsning av elever samt för två eller flere skolor gemensamt anställda lärares resor mellan arbetsplatserna.

e) elevhem, samt

f) i denna landskapslag föreskriven läkarvård.

- -

77 §.

Mariehamn erhåller i årligt landskapsbidrag 47 procent av utgifterna för i folkskolväsendet anställda lärares och timlärares i lag stadgade löner.

- - - -

skapsstyrelsens beslut rörande beviljande av densamma enligt 74-78 §§ eller 79 § 2 mom. tillkommande landskapsunderstöd är felaktigt, har mottagare av landskapsunderstödet rätt att inom ett år efter erhållen kännedom om sagda beslut till landskapsstyrelsen framställa skriftligt yrkande på rättelse av beslutet. Ändring i landskapsstyrelsens beslut i anledning av rättelseyrkande sökes medelst besvär hos högsta förvaltningsdomstolen.

Extraordinärt ändringssökande i landskapsstyrelsens beslut rörande beviljande av landskapsunderstöd är icke tillåtet, förrän den i 2 mom. nämnda tiden utgått.

Konstaterar landskapsstyrelsen, att kommun erhållit större landskapsbidrag än som förutsättes i denna lag, äger landskapsstyrelsen rätt att inom tre år från beslutet rörande landskapsunderstödet ålägga kommunen att återbetala överskjutande belopp.

84 §.

Folkskolinspektör äger fortlöpande övervaka och giva handledning beträffande skolans undervisningsverksamhet och följa med dess ekonomiska förvaltning. Han är, såvida icke annorlunda stadgats, berättigad att närvara vid direktions och folkskolnämnds sammanträden och att där deltaga i diskussionen, men icke i omröstningarna.

- -

90 §.

Landskommun må ej förpliktas att inrätta såsom dagskola verkande medborgarskola före den 1 augusti 1975, såvida icke landskapsstyrelsen i enskilt fall för kommun fastställer en kortare, likväl icke före den 1 augusti 1970 utlöpande termin.

Denna lag tillämpas från den 1 juli 1967, dock så att 74 § 1 mom. tillämpas från den 1 augusti 1966.

Mariehamn, den 22 oktober 1967.

På landskapsstyrelsens vägnar:

Lantråd Martin Isaksson.

Lagberedningssekreterare Sune Carlsson.